

сова - Ярославль, 1998. - 150 с.

6. Грибанов В.П. Интерес в гражданском праве // Советское государство и право. 1967. № 1. - С. 49 - 56.

7. Иоффе О.С. Правоотношение по советскому гражданскому праву [Текст]. - Л.: ЛГУ, 1949. - 359 с.

8. Матузов Н.И. Личность. Право. Демократия. Теоретические проблемы субъективного права. - Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1972. - 290 с.

9. Ромовская З.В. Судебная защита охраняемого законом интереса [Текст] / З.В. Ромовская // Вестник Львовского университета. - 1983. - Вып. 22. - С. 72-81.

10. Субочев В.В. Теория законных интересов [Текст]: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Субочев Виталий Викторович; [Место защиты: ГОУВПО "Тамбовский государственный университет"]. - Тамбов, 2009. - 490 с.

11. Тихонова Б.Ю. Субъективные права советских граждан, их охрана и защита: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Б.Ю. Тихонова. - М., 1972. - 24 с.

Падун Р.В.

здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС

Надійшла до редакції: 29. 12. 2012

УДК 347.122:053.6 (477) (045)

ГАРАНТІЇ ЯК ВИД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОЮ ОСОБОЮ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ

Синегубов О. В.

Одним з елементів механізму забезпечення особистих немайнових прав дитини є механізм їх реалізації, під яким в юридичній літературі розуміється сукупність засобів і факторів, які можуть створити умови для здійснення прав дитини. У свою чергу, як один з елементів забезпечення здійснення суб'єктивних прав, виступають гарантії реалізації особистих немайнових прав неповнолітньої особи в процесі їх здійснення.

Адже те, що право закріплено в законодавстві, безумовно, вже говорить про його визнання, а обране для його закріплення формулювання не знижує значення проголошених прав. У свою чергу, правовий механізм забезпечення здійснення дитиною особистих немайнових прав всіяко сприяє здійсненню дитиною її цивільних прав. З цієї метою, закріплюючи особисті немайнові права дитини на законодавчому рівні, держава бере на себе обов'язок додержувати їх і забезпечувати їх додержання іншими особами, оскільки відповідно до ст. 3 Конституції України утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Метою цієї статті є дослідження гарантій як виду забезпечення здійснення особистих немайнових прав дитини в механізмі їх реалізації, а також здійснення їх класифікації залежно від сфери реалізації особистих немайнових прав неповнолітньої особи.

Отже, механізм забезпечення прав і свобод дитини покликаний охороняти всі види діяльності щодо закріплення, забезпечення використання прав дитини, що охоплюють юридичні закріплення всіх видів гарантій прав, свобод та інтересів дітей, систему охорони здоров'я та освіти, визнання суспільством, свідомого ставлення, поваги до прав дитини, наявність державного контролю за виконанням прав дітей. Тобто, будь-який правовий механізм може бути реалізований у рамках державної політики, яка виступає засобом юридичної легітимзації, закріплення й здійснення політичного курсу країни.

Як наслідок, правова політика у сфері прав дітей - це науково обґрунтована, нормативно закріплена й послідовно здійснювана діяльність державних і місцевих органів влади по створенню ефективного механізму правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням прав дітей [2, 80]. Проте встановлення механізму забезпечення прав дитини не достатньо для його реалізації, необхідно, щоб правовий механізм ефективно функціонував у суспільстві, адже існування, виховання й розвиток дитини має відбуватись в умовах

реального правового гарантування, що відповідатиме її правовому статусу та в подальшому лише укріпить його на законодавчих і побутових теренах.

Відтак, призначення гарантій полягає в тому, що вони покликані забезпечити таку сприятливу обстановку, в атмосфері якої зафіксовані в конституції та законах юридичний статус особистості, її права та свободи ставали б фактичними реаліями життя кожної окремої людини. На думку В.І. Абрамова, гарантії слугують саме тим містком, який забезпечує необхідний перехід від загального до приватного, від прокламованої в законі можливості до дійсності. Автор підкреслює, що без відповідних гарантій, проголошених у Конституції, у законах, права й свободи - пустий звук, оскільки питання стосовно гарантій виникає кожного разу, коли здійснюється перехід від належного до сущого [3, 71]. Як наслідок, гарантії правового статусу особи надають усім його елементам реального змісту, завдяки яким стає можливим безперешкодне здійснення прав і свобод [2, 96].

З цього приводу буде доречним навести визначення гарантій прав і свобод людини й громадянина, що міститься в юридичній енциклопедії України, і під яким розуміються правові норми й інститути, що забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань - захист і поновлення юридичної гарантії, встановленої Конституцією та іншими законами України [4, 532].

Аналіз зазначеного визначення дозволяє стверджувати, що ті способи забезпечення чи гарантування здійснення особистих немайнових прав дитини, які закріплено на законодавчому рівні, по-перше, представляють собою комплекс заходів по усуненню перешкод, у тому числі спрощення чи полегшення процедурної частини здійснення дитиною наданих їй прав у звичайних повсякденних умовах її існування, без посилення на їх захист чи охорону. І, по-друге, зазначені способи гарантування здійснення особистих, немайнових прав не можуть бути "втрачені" чи нівельовані, оскільки завжди є можливість у поновленні такого роду забезпечення шляхом відновлення тієї чи іншої юридичної гарантії. Адже, як слушно відмічає О.Ф. Скакун, коли немає гарантій, то права, свободи й обов'язки людини та громадянина набувають форми "заяв про наміри", що не мають ніякої цінності для особистості [5, 203].

А.І. Бородін пропонує визначати гарантії як систему соціально-економічних, політичних, організаційних і

юридичних умов, за допомогою яких особа реалізує свої права й гарантовані законом інтереси [6, 32-34]. Тоді як Є.П. Філіпенко, підкреслюючи важливе місце юридичних гарантій, характеризує їх як такі, що покликані забезпечити дотримання законів та інших нормативних актів, забезпечити реалізацію неповнолітніми своїх прав і свобод, та попередити випадки їх порушення [7, 435]. Отже, автор наголошує на превентивному характері гарантій, що є особливо актуальним під час забезпечення здійснення особистих немайнових прав неповнолітніми особами, які через свою життєву необізнаність не можуть самостійно протистояти їх зловживанням з боку інших осіб.

Підсумовуючи сказане, відмітимо, що під гарантіями здійснення особистих немайнових прав дітей слід розуміти різні умови, засоби, способи, прийоми їх правильного здійснення, які знаходять своє відображення у взятому на себе державою зобов'язанні - створювати необхідні умови й надавати відповідні засоби, які забезпечують фактичне здійснення зазначених прав.

У свою чергу, множинність і різноманіття факторів, що виступають як гарантії здійснення особистих немайнових прав дитини, зумовлюють потребу проведення систематизації та класифікації гарантій. О.Ф. Фрицький виділяє дві категорії гарантій: загальні та спеціальні. Загальні гарантії, на його думку, охоплюють усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, на захист прав від порушень; їх можна класифікувати на економічні, політичні та організаційні. Спеціальні (юридичні) гарантії - правові засоби й способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права й свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права. Їх метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян [8, 194-195].

Проте, беручи за основу твердження А.С. Мордовця, який вважає, що гарантії є соціально-політичним і юридичним явищем, яке характеризує три складові: 1) пізнавальну, яка дозволяє розкрити предметні теоретичні знання про об'єкт їх впливу, отримати практичні знання про соціальну й правову політику держави; 2) ідеологічну, використовувану політичною владою як засіб пропаганди демократичних ідей всередині країни й за її межами; 3) практичну, що визнається як інструментарій юриспруденції, передумова задоволення соціальних благ особи [9, 275]. А також орієнтуючись на те, що при розробці дієвого механізму забезпечення здійснення прав дитини необхідно враховувати особливості світосприйняття й розуміння дитиною цього механізму з метою створення реальних можливостей здійснення дитиною своїх прав особисто. На нашу думку, є доцільним класифікувати гарантії як один із засобів забезпечення здійснення особистих немайнових прав неповнолітньої особи на: соціальні, духовні та юридичні. Враховуючи, що серед широкого спектру особистих немайнових прав неповнолітньої особи важливу роль у становленні її особистості й розвитку відіграють право на освіту, право на свободу пересування та місце проживання, право на вільний розвиток своєї особистості, право на таємницю кореспонденції, право на створення сім'ї, право на материнство й батьківство тощо, вагоме значення відведено соціально-політичним гарантіям, які передбачають створення відповідного середовища для можливості всебічного розвитку

дитини, соціальну стабільність, широку сформовану систему установ, що дають можливість обслуговувати всі види соціальних потреб дитини. Адже завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів тощо.

До таких соціальних гарантій належить створення спеціальних реабілітаційних і лікувальних закладів для дітей-інвалідів, в яких вони зможуть постійно проходити курс реабілітації, лікування й навчання, здійснюючи таким чином їх право на освіту та розвиток. Крім того, погоджуємось з думкою Н.М. Опольської, що слід приділити особливу увагу дітям, які проживають у сільській місцевості, у зв'язку з чим реалізація їх прав значно мінімізується. Оскільки одна справа прописати й законодавчо закріпити ряд особистих немайнових прав неповнолітньої особи, незалежно від національності, походження, положення тощо, і зовсім інша - втілити їх у життя.

Відтак, соціальні гарантії в механізмі забезпечення здійснення особистих немайнових прав дітей повинні бути націлені на: по-перше, підвищення соціально-економічного рівня життя молодих спеціалістів (освітян, медиків, вихователів) у сільській місцевості, що сприятиме підвищенню кількості вчителів у сільських і районних школах, які на разі не бажають там працювати через низький рівень життя. По-друге, створення для дітей-інвалідів і дітей, які проживають у сільській місцевості виховних і навчальних закладів (шкіл, дитячих садків, спортивних секцій, різних гуртків та ін.), що сприяють нормальному й необхідному для будь-якої дитини розвитку. По-третє, створення закладів медичного обслуговування для дітей-інвалідів (профілакторії, санаторії тощо) і дітей, які проживають у сільській місцевості. (починаючи з пологового будинку (відділення), наявність якого на сьогодні в селах є чимось фантастичним, лікарень). Проведення зазначених заходів є забезпеченням здійснення дитиною її права на життя, здоров'я, вільний розвиток, освіту тощо.

Наступним видом гарантій забезпечення здійснення суб'єктивних прав дитини є духовні або ідеологічні гарантії, які забезпечують культурний розвиток дитини, її освіченість, рівень правосвідомості, систему духовних цінностей та ідеологічних орієнтацій. На сьогодні в Україні вони мають переважно формальний характер, оскільки спостерігається криза у вихованні підростаючого покоління, що призводить до посилення соціальної патології збільшується кількість неповнолітніх осіб, хворих на алкоголізм, токсикоманію й наркоманію. Крім того, діти не захищені від негативного впливу теле-, кіно- та відеопродукції, що поширюють пропаганду насильства й аморального способу життя [2, 97]. Саме тому необхідно, щоб усе суспільство усвідомило гостроту проблеми виховання дитини, становлення її особистості, культурного розвитку, які можливо подолати, тим самим забезпечивши здійснення особистих немайнових прав дитини шляхом розвитку правосвідомості, широкої пропаганди й розповсюдження серед дорослих і дітей правових знань, напрацювання звички, внутрішньої потреби дотримуватись закону, навичок і вмінь використовувати правові норми в повсякденному житті [3, 72].

З метою підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного

права знати свої права й обов'язки 18 жовтня 2001 року було прийнято Національну програму правової освіти населення [10]. Серед її основних завдань на першому місці знаходиться підвищення рівня правової підготовки населення, насамперед учнівської та студентської молоді. Оскільки становлення України як демократичної, правової держави неможливе без підвищення рівня правової культури її населення. Особливе місце в механізмі забезпечення здійснення прав неповнолітніх осіб займають юридичні гарантії, під якими в літературі одноставно розуміються правові засоби й способи, що встановлені законом і за допомогою яких у суспільстві забезпечується реалізація прав і свобод.

Юридичні гарантії здійснення прав виражаються, передусім, у нормах національного законодавства, які розкривають і конкретизують зазначені права та встановлюють порядок їх здійснення. Проте не всі правові норми є юридичними гарантіями прав неповнолітніх, а лише ті з них, які містять певні способи й засоби, за допомогою яких досягається безперешкодне використання права. Як наслідок, юридичні гарантії прав безпосередньо пов'язані із застосуванням правових норм і виражаються в правовій діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, суспільних організацій, самих громадян. Зазначені уповноважені органи й особи створюють умови для використання дітьми наданих їм юридичних можливостей. Однак, як вірно відмічає В.І. Абрамов, слід мати на увазі, що як правові гарантії виступає не будь-яка їхня діяльність, а лише та, з якою закон пов'язує настання певних юридичних наслідків [3, 73].

Відповідно, юридичні гарантії особистих немайнових прав неповнолітніх осіб представляють собою: по-перше, повноваження органів держави у сфері їх здійснення, що виражається насамперед у вирішенні питань, що виникають у зв'язку з володінням, користуванням правом і його реалізацією, по-друге, це встановлення та/або посилення юридичної відповідальності батьків і осіб, які виконують їхні обов'язки, посадових осіб за утримання й виховання дітей, а також за неналежне здійснення їхніх прав. Оскільки юридична відповідальність є особливо важливим видом юридичних гарантій механізму здійснення прав дитини на всіх його стадіях. Вона знаходить свій прояв через виконання своїх обов'язків особами, які уповноважені законодавством здійснювати свої повноваження у сфері реалізації прав дитини і які можуть бути притягнені до юридичної відповідальності за їх невиконання [2, 98]. Отже, юридичні гарантії забезпечення особистих немайнових прав дитини займають провідне місце в механізмі їх здійснення, у зв'язку з чим містять:

ефективне регулювання правовими засобами правовідносин, пов'язаних зі здійсненням особистих немайнових прав дитини;

покращення якості законодавчої та нормативно-правової бази (у тому числі розробка процесуальних норм під час слухання справ, які прямо чи опосередковано зачіпають інтереси неповнолітньої особи) у цій сфері правового регулювання, її удосконалення;

визначення міри й встановлення юридичної відповідальності за недотримання чи невиконання обов'язку щодо забезпечення особистих немайнових прав дитини,

з обов'язковим урахуванням їх виду та наслідків для дитини;

- чітку й ефективну діяльність фізичних і юридичних осіб (органів опіки та піклування, різних комітетів з прав дитини тощо), направлену на здійснення неповнолітнім особами наданих їм законодавством особистих немайнових прав.

Отже, під гарантіями здійснення особистих немайнових прав дітей слід розуміти різні умови, засоби, способи, прийоми їх правильного здійснення, які знаходять своє відображення у взятому на себе державою зобов'язанні - створювати необхідні умови й надавати відповідні засоби, які забезпечують фактичне здійснення зазначених прав. Відтак, реальне забезпечення прав і свобод неповнолітніх осіб пов'язане не тільки з їх визнанням і дотриманням у державі, а й з гарантуванням, що уможливило безперешкодне здійснення прав і свобод за допомогою спеціальних гарантій. Як наслідок, має місце вільна й реальна реалізація суб'єктивних прав та інтересів дитини, яка досягається завдяки сукупності гарантій, що забезпечують умови для їх здійснення.

Література

1. Конституція України // Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Офіційний вісник України. - 2010. - № 72. - С. 15.
2. Опольська Н.М. Механізм забезпечення прав і свобод дитини / Н.М. Опольська // Держава і право. - 2007. - Вип. 35. - С. 94-100.
3. Абрамов В.И. Соотношение понятий "охрана", "защита", "гарантированность", "обеспечение" прав ребенка / В.И. Абрамов // Государство и право. - 2006. - № 6. - С. 68-74.
4. Юридична енциклопедія: В 6-ти т. / редкол. Ю.С. Шемшученко та ін.. - К.: Укр. Енциклопедія, 1998. - Т. 1: А-Г. - 672 с.
5. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учебник / О.Ф. Скакун. - Х.: Консум, Ун-т внутр.дел, 2000. - 704 с.
6. Бородін А.І. Права та обов'язки громадян, їх класифікація, гарантії реалізації / А.І. Бородін // Право України. - 2001. - № 12. - С. 32-34.
7. Філіпенко Є.П. Забезпечення гарантій прав і свобод неповнолітніх в діяльності органів внутрішніх справ України / Є.П. Філіпенко // Форум права. - 2010. - № 3. - С. 434-438 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2010-3/10fepvcu.pdf>
8. Фрицький О.Ф. Конституційне право України / О.Ф. Фрицький. - К., 2006. - 509 с
9. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. - М.: Юристъ, 1997. - 672 с.
10. Про національну програму правової освіти населення / Указ Президента України від 18.10.2001 р., № 992/2001 // Офіційний вісник України. - 2001. - № 43. - С. 36.

Синьгубов О.В.

*Доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Надійшла до редакції: 25. 12. 2012*